

Budapesti Szemle. — 1939. 734. sz. Rédey Tivadar: *A főváros színházi világa Paulay Ede halálakor.* „Paulaynak legfőbb érdeme az, hogy azt a fél emberöltőnyi időt, melyen át a Nemzeti Színház élén állott, olyan szilárd alapok lerakására fordította, aminőkhöz fogható jó hagyomány megteremtésére máskor és másnak alkalom sem kínálkozott volna, s amelyeket az azóta elviharzott, válságos félévszázad sem ingathatott meg.“ — 736. sz. Voinovich Géza: *Az irodalom mai helyzete.* „Vannak ma is, szerencsére nálunk is, külföldön is, kitűnő írók, jeles művek, — de az irodalom tömege mindenütt elsekélyült. Az író, ismerve közönségét, meg sem írja azokat a lapokat, melyeket a mai olvasó unottan átforgatna. Az előadás általában eleven, ötletes, közvetlen, anélkül, hogy egyéni volna; az elbeszélő stíl jeles íróink példáján úgy ki van csiszolva nálunk, mint húsz-huszonöt évvel ezelőtt a franciáknál a vígjátéké: a forma csinja, a szellemes stíl készen várja az olvasót. E mögött a művészi kiképzés egyéb ága és a tartalom elmarad. Olykor pontos és finom megfigyelések állnak sorba, de többnyire eleven pillanat-felvételek maradnak, ritkán szövődnek cselekménnyé. A lélek elemzése szinte száműzötté vált, a gondolatokkal együtt. Lomtárba került a humor és a szatíra esetje. Egy újfajta szobaköltészet alakult ki; az író, mint régebben a tájfestő is, a szobájába zárkózva dolgozik, ott idézi fel az élet képe mását. Az író letesz festésről, leírásról, ezzel a hangulatok rajzáról is. Az ember éveken át olvashat regényeket, elbeszéléseket s nem talál egy tájképet, egy természet-leírást; csak az erdélyi írók tesznek kivételt; ők jobban együtt élnek tájjal és néppel, onnan kölesöznik előadásuk zamatát, színeit, humorukat. — 737. sz. Gyomlay Gyula: *A felolvasó- és szavalóművészetéről.* Tanulmány a magyar kiejtés, hangsúly és hanglejtés kellékeiről. — 738. sz. Solymossy Sándor: *A népmesék eredetkérdéséhez.* „Nem egyetlen népfaj régi hitvilági elemeit keressük többé a mesékben, hanem amaz általános ősemberi hiedelmek nyomát, amelyekről alig tudnánk valamit, ha a mai ősellapotú (primitív) néptörzsek hitvilágában, mondahagyományában megőrizve nem találnók annak rokon-elemeit s nyomukban rá nem ismernék mai babonáink egyik-másikára.“ Ennek igazolása a Kis gömböc és a Hüvelyk Matyi meséjének eredet-kimutatása.

Debreceni Szemle. — 1939. ápr. Molnár Pál: *Kölcsey és Debrecen.* A kollégiumban kapott szilárd megalapozást Kölcsey világnézetének két legfőbb alappillére: a nemzeti érzés és a történeti szellem. Annak, hogy a kollégium mennyire elismerte nagy tanítványának értékét, jele, hogy a 21 éves ifjút jogtanárnak hívta meg. A lelki eltávolodást Kölcsey és a város között a kor szelleme hozta meg. De az ellentét ellenére a lélek, az ösztönök mélyén, az öntudat számontartása nélkül is egyek maradtak magyar és kálvinista jellemükben. — Juhász Géza: *Tamási Aron.* A Jégtörő-könyv kapcsán meleg méltatás Tamási íróművészetéről. Ítélete: Háború utáni irodalmunknak Tamási a legeredetibb, legnagyobb regényírója. — Molnár József: *Adalékok Debrecen multjához.* A hajdúnánási ref. gimn. hajdúmuzeumának új kéziratos szerze-

ményéről; abban: Bartha Boldizsár Rövid Krónikája, Pósalaki János latin declaratiójának magyar szövege (1696) és néhány történeti jegyzet. — Kozma Antal: *Az „Agence de Paris“, Zola és Jókai.* Idézi Jókai nyilatkozatát a Dreyfus-per kapcsán, Zolának Jókairól mondott szavait, az „Agence de Paris“ szerepét Zola magyar rokonszenvének növelésében, Zola nyilatkozatát Jókai második házasságáról és a tervezett találkozás adatait.

Erdélyi Helikon. — 1939. 5. Lakatos István: *Az első magyar dalmű.* Ilyennek ugyan Chudy József Pikkó hercegét szokták emlegetni, de annak zenéjét nem ismerjük. Így jogosabb Ruzitska József operájánál kötni ki, a Béla Futásánál. Ezt a régi kolozsvári Farkas-utcai színházban mutatták be 1822. dec. 26-án. Ennek zenei elemzését adja a cikk.

Hadtörténelmi Közlemények. — 1939. 1—2. sz. Markó Árpád: *A francia forradalom és a napoleoni idők magyar katonája.* A felvilágosodás szellemeinek első megnyilvánulása a magyar hadseregben a Brahova mellett táborozó ezredek felirata 1790. jún. 18-án. Ez azonban valószínűleg politikusnak, nem a hadseregnek írása. Második a Graeven-huszárezred tisztjeinek felirata 1790. június 30-án. Ennek a célja: az országgyűlésen keresztül értetni meg az uralkodóval, hogy vannak a legfelsőbb hadvezetőségnek olyan intézkedései, melyek magyar szempontból sérelmesek. Mind a két írás a királyhű, de erősen magyar lélek megnyilatkozása; forradalmi szellem nincs bennük. A forradalmi tanok megismerésének két útja volt: a francia fogságból hazakerült magyar foglyok és a francia seregből nálunk rabságban tartott foglyok. Az első útra vall az „Egy magyar katonának feljegyzései“ 1792-ből, de ez nem katonának, hanem Abaffynak egy katonára adott írása. A másik útnak nincs semmi nyoma; sőt adataink vannak arra, hogy a katonaság is részt vett a forradalmi eszmék elleni propagandában. Ennek bizonyására idéz két verset 1796-ból.

Irodalomtörténeti Közlemények. — 1939. 1. Császár Elemér: *A Karthausi.* (Mutatvány A Magyar Regény Történetének új kiadásából.) — Pukánszky Kádár Jolán: *A drámabíráló bizottság.* A drámabíráló bizottság magyar különlegesség, a magyar viszonyok hozták létre. A szokás csaknem a Nemzeti Színház megnyitása óta élt. 1837-ben Fáy és Rosty Albert intézték, Bajzával karöltve. Az 1840. évi törvény a bírálatot a kormányzó választmányra bízta. Ez az Akadémia négy tagjából és három színészből alkotott bizottságot kért fel erre. Ez az összetétel 1846-ig maradt meg. (A bizottság munkájára jellemző, hogy a névtelenül beküldött Csongor és Tündét elutasította!) A jogos elégedetlenség 1846 elején új szervezést sürgetett ki; ebben nyolc író és nyolc színész kap szerepet. Az új szabályzat értelmi szerzője Bajza. A következő évben azonban már módosítani kellett a szabályzatot. Okot erre a színi hatás problémája adott. — Solt Andor: *A színszerűség uralma drámai irodalmunkban.* Az irány azzal függ össze, hogy színészfíróink lassanként fölibe kerültek az irodalomnak. A legkimagaslóbb köztük: Szigligeti Ede. Vele emelkedik a színi hatás a dramaturgia törvényei közé. A tanulmány ebből a szempontból tekinti át Szigligeti műveit, elsősorban a népszínműveket. Majd rámutat a bűnügyi rémdrámák divatjának kapcsolatára ezzel a dramaturgiai elvvel. — Adattár. (*Czuczor Gergely drámabíráló munkássága.* [A bizottság jegyzőkönyvéből közli a bírálatokat.] — *A lengyel*

király magyar tábori papjának könyve hazája romlásáról. [Fejérdi Márton Dialógusának ismertetése 1603-ból.] — *Kolosvár Síralmi.* [Kéziratos ének, Bokros Jaj Szó Kiáltás, a három kolozsvári tűzvészről, 1699.] — *Adalékok a Nemzeti Színház történetéhez.* [A Dobsa-féle memorandum ügye 1861-ben.] — *Rabener szatirjának ismeretlen fordítása.* [Mészáros Ignác fordítása, 1784.] — *Adalék a német költészet hatásához.* [Révai Amalthea-gyűjteményének egyik ismeretlen szerzője a Lyr. Blumenlese-ből fordított le két dalt.] — *Adalék Mészáros Ignác életéhez.* [Secretariususa volt gr. Batthyányi Károlynak is.] — *Erdélyi János regénytervezete.* [Kéziratostervvázlat 1845-ből. A regény bonyodalma egy gyermekcsere; célzata a népnevelés sürgetése. Az érdekességet a háttér, a lengyel forradalom fokozná.] — *Történeti tárgyú kéziratok teljesebb szövege a sárospataki könyvtárban.* [Cserei Históriaja, Pulai István műve a szatmári békéről és Roznyai Dávid történeti maradványai.] — *Adalék Poots András munkásságához.* [A fogságában írt támadó vers Szathmári Ábrahám ellen szól. Kézirata a pataki könyvtárban.] — *Vörösmarty ifjúkoi fordításkísérletei.* [A Brisits kiadásában eredetinek jelzett darabok közül néhánynak megállapítja a forrását.] — *Vas Gereben levele Májer Istvánhoz.* 1864. május 25. — *Csiky Gergely levele Bartók Lajoshoz.* 1878. március 10. — *Újabb adatok Jókai forrásaihoz.* [A Kőszívű Ember Fiai és az Egy Az Isten egy-egy részletének forrása.] — *Néhány szó a magyarországi Robinzon-nyomokhoz.* [Katona Zsigmond feljegyzésében 1800 tájáról, és a nagyenyedi kollégium egyik e korból származó kézirata: Az ifjabb Robinson.] — *Agai Adolf levele Bulla Jánoshoz.* 1878. június 7. — *Egy XVI. századi házasekről.* [A RMKT. VI. 264. lapján közölt vers a RMKT. II. 120–124 lapján közzétett Batizi-versnek egyik részlete.]

Katolikus Szemle. — 1939. július. Kunszery Gyula: *Az új életre támadt Tragédia.* Vizsgálja az okokat, amelyek Madách művének színpadi diadalait magyarázzák. A magyarázatot a korszellemben találja meg.

Kelet Népe. — 1939. 6. Szabó Zoltán: *Asszimiláció és irodalom.* Farkas Gyula könyvéhez fűzött gondolatok. Szerinte Farkas módszere irodalmi szempontból ugyancsak vitatható, hiszen az írónak mégis csak inkább az az alakja érvényes, mely műveiből rajzolódik elénk, mint az, amely a cikkeiből, napi állásfoglalásaiból, irodalompolitikai terveiből és szándékaiból. Farkas eljárásának két következménye van: egyrészt könyve színesebb és felszínesebb lesz, mint az irodalomtörténeti tanulmányok szoktak lenni, másrészt a legtöbb tollára vett íróból éppen azt az alakot mutatja, mely ma ugyan érdekes, de semmiképen sem örökkévaló. A szerző a kor irodalmának társadalomrajzát akarja megrajzolni, a nélkül, hogy az irodalom mögé fölajzolná a kor tulajdonképeni társadalmát. Belesüllyed a politikusok célszerű fogalmi zűrzavarába. Igen nagy kérdés: oka volt a kor sivár szellemi életének az asszimiláció, vagy a kor szellemi életének lendületlensége volt-e oka annak, hogy az asszimiláció oly siváran sikerült? Farkas könyvének veszélyei hatásában fejlődhetnek ki.

Koszorú. — 1939. 4. Raffay Sándor: *Petőfi szobránál.* A mai ifjúságnak azért van szüksége Petőfire, hogy példájából megtanulja, hogyan kell Istentől nyert tehetségeinek gazdagításával és kicsiszolásával készülnie a jövőre.

Láthatár. — 1939. 4. Mokcsay Julia: *Az utódállamok magyar időszaki sajtója*. A statisztikai adatokból megállapítja, hogy Csehszlovákiában és Jugoszláviában politikai hírlapok jelentek meg nagy számmal, Romániában ellenben a magyarság tekintélyes folyóiratirodalommal is dicsekedhetett. — 1939. 5. Biró Vencel: *Erdély székelv püspökei*. (Gondos történeti áttekintés.)

Libanon. — 1939. 2—3. Hevesi Simon: *Gyóni Géza és ódája Kiss Józsefhez*. Idézi: „Mert kő hullott a kis zsidógyerekre, Mikor zengte az első áriát, Az áriát, mely szép volt és magyar volt, S nem volt mögötte félezer magyar hold. Nem volt mögötte csak egy bús zsidónak Gyönyörű érző és vérző szíve. Költőnek, jósnak, búsnak, újítónak Hétszer kell itten vezekelnie. Barna hajad a gyászokban fehér lett, Hanem a csúcot — mégis csak elérted!“ — Keszti Imre: *Az asszimiláció kora a magyar irodalomban*. Farkas Gyula könyvének bírálata zsidó szemzőgből.

Magyar Könyvszemle. — 1939. 2. Halász Gábor: *Justh Zsigmond ismeretlen napló és más kéziratai*. A Nemzeti Múzeum új szerzeményei: Egy regény (Adám), első könyvének kritikái, a Gányó Julcsa színpadi átdolgozása, a Vitakör jegyzőkönyve, Franciaországi Napló, Magyarországi Napló. — Szemző Piroska: *A magyar kölcsonkönyvtárak kezdetei*. Kleinod-kölcsonkönyvtár Sopronban, 1787; Müller olvasókabinétje, 1789; Németi Mihály terve, 1789; Pfundtner kölcsonkönyvtára Sopronban, 1790; Institoris Gábore Pesten, 1793. — Sárkány Oszkár: *Ismeretlen felelet Pázmány Bizonyos Okaira*. Egy XIX. századból való másolatgyűjtemény őrizte meg, Temetőkert címen. Ennek kapcsán felteszi az értekező, hogy volt a Bizonyos Okoknak egy korábbi kiadása is, melyet F. G. mint a saját művét adott ki.

Pásztortüz. — 1939. március. *Eötvös Karthausijának eredete*. Közli Molnár Alajos levelét Ujváry Lajoshoz. (Pesti Napló, 1871. december 23.)

Protestáns Szemle. — 1939. május. Kutas Kálmán: *Torkos László*. Köteményeiben túlsúlyban van a gondolati elem. Költői hangja tiszta, harmónikus, magasságból alászálló és alantról magasságba vivő. — Pap Béla: *Szabó Dezső és a magyar kálvinizmus*. Sz. D. azt mondja, hogy a magyar kálvinizmusnak olyan széles programmú nemzeti hivatása is van, amelyet ha megtagad, önmagát tagadja meg és veszíti el. — Vajda Imre: *Az intellektuális tró*. E címen Szentkuthy Miklós regényírását veszi vizsgálat alá. Az író szerinte nemcsak művének tartalmával kérdezett, hanem formájában is eleven kérdéssé vált.

Theologia. — 1939. 3. Zimándy Pius: *Pázmány Péter a társadalmi kérdésekről*. Az erre vonatkozó nyilatkozatok idézése és magyarázata.

Vasi Szemle. — 1939. 4. Marék Antal: *Dunántúli lírikusok*. Az itt számbavettek: Váth János, akinek néhány balatoni verse a Balaton határtalan imádatában született, s népdalelemek adják meleg színeit; Joós Sándor, aki túlságosan ragaszkodik az előtte lévő nagy példákhoz; Walthier Eliz, akinek költészete Sopronhoz tapad, ideológiája a mult század érzelgős lírájára vall; Lakos Eta, akinek a népdal játszi ütemeire emlékeztető verseiből kirínak mondanivalói s egyetlen vigaszunkra az szolgál, hogy érdekes formában fejezi ki azokat.